

Starnúca pracovná sila v kontexte bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci – prehľad výskumu

Tento prehľad je venovaný základným otázkam týkajúcim sa bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci (BOZP) a udržateľnej práci v súvislosti so starnúcou pracovnou silou EÚ.

Starnúca pracovná sila v kontexte BOZP

Vzhľadom na demografické zmeny a sociálno-ekonomický vývoj je zrejmé, že pracovná sila v EÚ starne. V posledných rokoch preto vzniká tlak na zvyšovanie zamestnanosti osôb vo veku 55 – 64 rokov a v súčasnosti vek odchodu do dôchodku v mnohých členských štátoch prevyšuje 65 rokov. To má dôležitý vplyv na BOZP a udržateľnosť práce. Kľúčovými faktormi na zachovanie schopnosti pracovať a udržať si fyzické a duševné zdravie do dôchodkového veku sú vytvorenie dobrých pracovných podmienok, rovnováha medzi pracovným a súkromným životom, istota zamestnania a možnosť celoživotného vzdelávania¹. Preto je veľmi dôležité, aby sme pochopili a riešili otázky starnúcej pracovnej sily v spojení s BOZP.

Pri hľadaní odpovedí sa v našom prehľade skúmajú zmeny, ktoré postihujú starnúcich pracujúcich jednotlivcov a pravdepodobné vplyvy práce počas života na ich zdravie a schopnosti, ich dôsledky vo vzťahu k BOZP a udržateľnej práci a potrebné opatrenia v oblasti BOZP na zmiernenie nepriaznivých účinkov na bezpečnosť a zdravie, ako aj na podporu udržateľnej práce počas celého života.

Pod pojmom „pracovnej schopnosti“ použitom v správe sa chápu zdroje jednotlivca vo vzťahu k požiadavkám jeho práce. Pracovnú schopnosť určuje mnoho rozhodujúcich faktorov, ktoré sú pod vplyvom ďalších vzájomne pôsobiacich činiteľov na pracovisku i mimo neho. Napríklad na pracovné podmienky má popri iných faktoroch vplyv kultúra pracoviska a vnútroštátna politika a služby v oblasti BOZP.

Zmeny súvisiace s vekom a vplyv práce

V súvislosti so zmenami spojenými s vekom a s vplyvom práce boli vyvodené tieto **hlavné zistenia**:

- Zatiaľ čo starnutie je sprevádzané fyziologickými zmenami, **samotný vek nie je najdôležitejším určujúcim činiteľom zdravia a výkonnosti**. Starnutie nemusia nevyhnutne sprevádzať choroby a zdravotné ťažkosti; zdravie významne ovplyvňujú aj faktory životného štýlu.
- Fyzická sila a vytrvalosť sú veľmi individuálne vlastnosti človeka: starší pracovníci môžu byť silnejší než ich mladší kolegovia. Často stratégie a zručnosti, ktoré starší pracovníci nadobudli v praxi, môžu **vyrovnať** straty funkčnej schopnosti súvisiacej s prácou.
- S vekom ubúdajú niektoré kognitívne schopnosti. Starší pracovníci však majú často lepší úsudok, viac vedomostí týkajúcich sa danej práce, lepšiu schopnosť odôvodniť a motiváciu učiť sa než ich mladší kolegovia. Do prekročenia veku 70 rokov sa vo všeobecnosti nápadne nestrácajú ani hlavné prvky kognitívnej výkonnosti.

- Starší pracovníci s vyššou pravdepodobnosťou trpia chronickými zdravotnými problémami; mnohé chronické choroby je však možné upraviť a nemusia ovplyvniť pracovnú výkonnosť.
- Zdravotný stav starších pracovníkov môže byť často ovplyvnený dlhodobým vystavením nebezpečenstvám počas pracovného života a viditeľným prejavom môže predchádzať dlhé latentné obdobie.

Vo všeobecnosti **starší pracovníci sú prínosom pre organizácie**: často majú viac odborných znalostí, vedomostí a zručností než mladší pracovníci; často sú spoľahlivejší a motivovanejší; a ich fluktuácia a (krátkodobé) absentérstvo sú často nižšie.

V súvislosti s dôsledkami uvedených zmien týkajúcich sa veku a práce vo vzťahu k BOZP a udržateľnej práci sa dospelo k týmto **hlavným zisteniam**:

- V stratégiách BOZP by sa mala venovať osobitná pozornosť **kumulatívne mu vystaveniu** pracovníkov fyzickým a chemickým nebezpečenstvám, pretože ovplyvňujú udržateľnosť práce. Dlhodobé vystavenie náročnej práci zvyšuje vplyv straty pracovnej schopnosti v každom veku.
- Starší pracovníci s fyzicky náročným povoláním sú náchylnejší na poškodenia podporno-pohybovej sústavy alebo chronickú únavu. Pravdepodobnosť úrazu však viac súvisí s pracovnou schopnosťou než s vekom. **Na určenie spôsobilosti pracovníka vykonávať konkrétnu prácu a na posúdenie s ňou spojeného rizika poškodenia podporno-pohybovej sústavy sa preto má zohľadňovať skôr fyzický stav pracovníka než jeho vek**. Okrem toho sa môže vyžadovať aj dodatočná podpora a prispôbenie na danú prácu.
- Niektoré zmeny súvisiace s vekom môžu za **určitých okolností** zvyšovať riziká.
- **Hlavným faktorom, ktorý zvyšuje riziko úrazu, je povolanie, nie vek**.
- Príčiny **stresu súvisiaceho s prácou** u starších pracovníkov sú odlišné od príčin, ktoré stresujú mladších pracovníkov, a na to by sa malo prihliadať.
- **Pokračovať v zamestnaní za dobrých pracovných podmienok** má jednoznačne lepší vplyv na fyzické a duševné zdravie, ako byť mimo pracovného pomeru.
- Dôkazy o ťažkostiach starších pracovníkov prispôbiť sa **práci na zmeny** nie sú presvedčivé. K pracovníkom, ktorí túto formu horšie zvládajú, treba pristupovať osobitne alebo im poskytnúť možnosť jednozmennej práce.
- **Prax** môže starším pracovníkom uľahčovať prekonanie problémov súvisiacich s vekom a zvýšiť ich výkonnosť na pracovisku.
- Mnohé problémy súvisiace s vekom a zdravotné ťažkosti, napr. zmeny sluchu alebo zraku, alebo chronické choroby, je vo všeobecnosti možné **upraviť jednoduchými pomôckami alebo prispôbením práce**.
- **Opatrenia, ktoré znižujú náročnosť práce starších pracovníkov, sú pravdepodobne prínosom pre všetkých kolegov**.

¹ Eurofound 2012 Trendy a politiky zamestnanosti starších pracovníkov počas recesie.

Podpora udržateľnej práce

Na zlepšenie pracovných podmienok pre všetkých a na zmiernenie škodlivých vplyvov na bezpečnosť a ochranu zdravia je dôležité, aby sa uplatňoval integrovaný prístup a v tomto ohľade je prínosom koncept udržateľnej práce a celoživotnej perspektívy. V tomto prehľade sa diskutuje o rôznych modeloch udržateľnej práce, pričom sa zachytáva jej mnohotvárný charakter. Na týchto modeloch vidieť zložitú a vzájomne sa ovplyvňujúcu faktory, ktoré ovplyvňujú pracovnú schopnosť jednotlivcov i udržateľnosť práce. Udržanie starších pracovníkov na trhu práce je ovplyvňované aj vzájomne previazanými faktormi, akými sú motivácia, príležitosti vzdelávania a širšie sociálnopolitické a inštitucionálne faktory, napr. prerozdelenie príjmov a dôchodkov a daňové režimy.

Podľa európskeho prieskumu pracovných podmienok významné podiely pracovnej sily uvádzali vystavenie náročným pracovným podmienkam, ktoré mohli mať za následok predčasné ukončenie pracovného pomeru².

Udržateľná práca vo vzťahu k BOZP pozostáva z dvoch hlavných prvkov, na ktoré sa vzťahuje európsky právny rámec BOZP:

- 1. všeobecné opatrenia**, ktorými sa kontrolujú riziká pre všetkých pracovníkov s cieľom zabezpečiť, aby práca nepoškodzovala fyzické a duševné zdravie počas celého života;
- 2. špecifické opatrenia** na ochranu obzvlášť zraniteľných skupín alebo jednotlivcov, vykonaním potrebných dodatočných krokov..

Opatrenia BOZP v záujme udržateľnej práce

Toto sú **hlavné opatrenia** identifikované v správe so zreteľom na zlepšovanie stratégií prevencie rizík pre všetkých pracovníkov a osobitne pre starších pracovníkov:

- súčasťou komplexného prístupu k riadeniu otázok spojených s vekom by mali byť BOZP, podpora zdravia a opatrenia v oblasti ľudských zdrojov;
- hodnotenie rizík, ktorého súčasťou je BOZP a riadenie otázok spojených s vekom, je možné použiť na identifikáciu opatrení prevencie rizík pre všetkých pracovníkov aj pre konkrétne skupiny alebo jednotlivcov;
- veľmi jednoduché ergonomické úpravy alebo prispôbenie pracoviska/vybavenia môžu často znížiť náročnosť pre všetkých pracovníkov a pre konkrétne skupiny pracovníkov alebo jednotlivcov je možné vykonať konkrétne ergonomické úpravy;
- zásahy na podporu zdravých pracovísk by mali brať do úvahy vek a rodovú príslušnosť;
- vhodné pružné formy zamestnania sú obzvlášť dôležité pre starších pracovníkov, ktorí môžu mať zdravotné problémy. V tomto smere je dôležitá aj sociálna politika;
- doterajšie zručnosti a znalosti by sa mali udržiavať pomocou metód školenia prispôbených rôznym vekovým skupinám;
- propagácia „zdravých škôl“ a vzdelávanie o rizikách na školách sú tiež súčasťou celoživotného prístupu a prevencia úrazov a zlého zdravotného stavu mladých pracovníkov sú nevyhnutné na zabezpečenie udržateľnej práce;
- rehabilitácia by mala byť zameraná na zotrvanie v práci a rozhodujúce sú včasné interdisciplinárne zákroky;
- na pracovisku sa musia zohľadňovať otázky súvisiace s rodovou príslušnosťou a vekom;
- konkrétny odvetvový alebo profesijný prístup zohľadňuje konkrétne súvislosti; mnohé opatrenia na zníženie pracovnej záťaže v konkrétnych odvetviach môžu byť prínosom pre všetkých pracovníkov tohto odvetvia.

Podpora systémov BOZP na podporu udržateľnej práce

Potrebné sú efektívne systémy BOZP, ktoré sú vhodné na podporu udržateľnej práce. Týka sa to právnych opatrení a presadzovania práva; služieb pre podniky a organizácie, napr. pracovných zdravotných služieb; nástrojov odmeňovania; zvyšovania informovanosti a kampaní; poznatkov a riešení; sietí na výmenu osvedčených postupov; a spolupráce medzi zamestnávateľmi a pracovníkmi. Začlenením rozmanitosti do stratégie a praxe bude inšpekcia práce vybavená vhodnými nástrojmi a odbornými znalosťami na uplatňovanie svojich činností v rôznych skupinách pracovných síl.

V tomto prehľade sa diskutuje aj o súčasných prekážkach udržateľnej práce, napríklad o pracovníkoch v malých podnikoch a o dočasných pracovníkoch, ktorí majú často obmedzený prístup k pracovným zdravotným službám, dohľadu nad zdravotnou starostlivosťou a k zdravotnej rehabilitácii. Toto sa musí riešiť, pretože prístup k týmto zdrojom je rozhodujúci z hľadiska podpory fyzickej a duševnej pohody pracovníkov, a teda predlžuje ich pracovný život.

Dôležitosť integrovaného politického prístupu

Vzhľadom na zložitú vzájomnú interakciu medzi vplyvmi na pracovisku i mimo neho je na podporu pracovníkov počas ich pracovného života nevyhnutný integrovaný politický prístup, ktorý zohľadní všetky tieto vplyvy, lebo im ponúkne pomoc, ak bude nevyhnutný ich predčasný odchod z radov pracovných síl. Potrebná je najmä spolupráca medzi orgánmi BOZP, zamestnanosti, školstva, verejného zdravia a službami sociálneho zabezpečenia.

Medzery vo výskume

Udržateľnosť práce by mohlo významne ovplyvniť zlepšené riadenie BOZP, ktorým sa znížia riziká a uľahčí práca všetkých pracovníkov a obzvlášť starších pracovníkov. Hoci boli identifikované zmeny súvisiace s vekom a ich dosah na prácu, ako aj spôsoby ich zmiernenia, naďalej pretrvávajú potreba pracovať na efektívnosti opatrení BOZP a spôsoboch zabezpečenia udržateľnosti práce pre všetkých, osobitne vo vzťahu k náročnej práci. Bezpodmienečne treba pokračovať vo výskume v týchto oblastiach, ako aj vo výskume dôsledkov predlžujúceho sa pracovného života, aby sa zabezpečilo zachovanie zdravia pracovníkov až do odchodu na dôchodok.

Ďalšie informácie

Správa je dostupná v angličtine na webovom sídle agentúry EU-OSHA: <https://osha.europa.eu/sk/tools-and-publications/publications/safer-and-healthier-work-any-age-ageing-workforce-implications/view>

Luxemburg: Úrad pre publikácie Európskej únie 2017

© Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci 2017

Rozmnožovanie je povolené pod podmienkou uvedenia zdroja.

² Eurofound (2015): Prvé zistenia: šiesty európsky prieskum pracovných podmienok.